

TÜRKİYE'DE SOSYOLOJİ TASAVVURUNUN ELEŞTİRİSİ: NURETTİN TOPÇU ÖRNEĞİ

Yrd. Doç. Dr. Ergün YILDIRIM

ÖZET

Bu makale de Türk Sosyolojisinde eleştirel düşünce üzerinde durulmaktadır. Günümüz dünyasında post-modernizm ve küreselleşme tartışmalarıyla gündeme gelen Sosyolojik yaklaşımların eleştirisi, büyük ölçüde Batı Sosyoloji deneyimleriyle öne çıkmaktadır. Halbuki ülkemizde de böyle bir geleneğin varlığı ya da yokluğu aranabilmelidir. Bu amaçla, Türk Sosyoloji geleneğinde ya da birikiminde eleştirel yaklaşımın var olup olmadığını gözlemek amacıyla Nurettin Topçu'nun düşüncelerini tartışmaktayım. Nurettin Topçu, bir aydın ve bir fikriyatın temsilci ismi (Anadoluculuk) olmakla beraber, Sosyoloji konusunda da kitap yazmış ve çeşitli düşünceler ileri sürmüş bir Türk aydınıdır. Bir çok eserinde Türk toplumuyla ilgili çeşitli tartışmalar yapmış ve yine çeşitli yaklaşımlar ortaya koymuştur. Ancak bu makale'nin amacı çerçevesinde, biz sadece Sosyolojiye yönelttiği eleştiriler üzerinde durduk. Türk Sosyolojisinde belirleyici etkinliğe sahip olan ve Ziya Gökalp tarafından Türk toplum sorunlarına uyarlanan Durkheim'in görüşleri temel eleştiri alanını oluşturmaktadır. Yine Gökalp Sosyolojisi ve Sosyolojik pozitivismi tartışılmaktadır. Topçu, irade felsefesi ve "cemaatçi toplum" yaklaşımını savunarak Sosyolojik kollektivite karşısında hiçleştirilen bireyi savunur. Genel olarak Durkheim'in pozitivism yaklaşımıyla Türk toplum sorunlarına getirilen yorumları eleştirir.

Anahtar Kavramlar: Pozitivism, Türk Sosyolojisi, Sosyolojik tahayyül, toplumsal hakikat, millet, dayanışma, batıllaşma, kişilik.

SUMMARY

In this paper, the critical sociology perspective in Turkey is discussed by Nurettin Topçu's writings. The main purpose of this essay is to examine critical approach of Sociology in Turkey. For this reason, it is based on

Nurettin Topçu's ideas. He criticizes positivism idea of sociology which were mostly dedicated by Ziya Gökalp in Turkey. Topçu claims that Gökalp followed sociological positivism of Durkheim. In this respect, Gökalp created a positivistic perspective for Turkish society and in his approach human has been depend social forces. Therefore, he has lost his personel freedoom . Society is interpreted as a truth that includes everything.

Key Words: Positivism, Turkish Sociology, Sociological imagination, Social reality, nation, solidarity, westernization, personality.

GİRİŞ

Sosyoloji ile ilgili eleştirel yaklaşımlar, Batı'da geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. Bunlardan Alvin Gouldner, 1970'lerin başında Sosyolojinin değerden bağımsız bir bilim olarak algılanmasını "mit" olarak değerlendiriyordu¹. Günümüzde de bir çok ünlü sosyolog, yine modern Sosyolojinin toplum tasavvurunu ciddi eleştirilere tabi tutmaktadır. Bunlardan Alain Touraine, modern toplum kavramının derin bir bunalım yaşadığını söylerken², postmodern bir sosyolog olan Jean Baudrillard ise "toplumsalın sonu"ndan bahsetmektedir³. Sonuçta dünya toplumlarının yaşadığı yeni sorunlara karşı klasik Sosyolojinin yetersiz kalması nedeniyle bir çok sosyolog, modern Sosyolojiyi geniş bir eleştiriye tabi tutarak yeni yaklaşımlara yönelmektedir.

Ülkemizdeki Sosyoloji geleneği, modern paradigmanın bir uzantısı olarak pozitivist, seküler, evrimci ve milliyetçi kalıplar çerçevesinde yorumlanarak çeşitli politik tasarımların egemenliğini meşrulaştırıcı işlevlere yönelmiştir. Bu nedenle Sosyoloji, çoğu zaman aydınlanmacı bir perspektif ve siyasal bir tutumla dogmatlaştırılmıştır. Kimi zaman da aydınlarımız tarafından acil politik sorunlarımızı çözmek üzere bir kurtuluş reçetesi olarak kullanılmıştır. Sosyoloji, toplum olaylarımızın anlaşılabilmesi için çeşitli tartışma arayışlarına girmek yerine, "toplumsal yasalar" aracılığıyla topluma yön verme gibi politik bir misyona yönelmiştir. Bu da kuşkusuz sosyologun, bilim kimliğinden çok ideoloji

¹ Gouldner, A., For Sociology- Renewal and Critique in Sociology Today- , Middlesex / England, 1973, pp, 3-4

² Touraine, A., Moderniğin Eleştirisi, Yapı Kredi yayınları, İstanbul, s. 165

³ Baudrillard, J., Sessiz Yığınları Yığınların Gölgesinde Ya da Toplumsalın Sonu, Metis yayınları, İstanbul, 1992

kimliğinin işleyişini öne çıkarmıştır. Ziya Gökalp ve Prens Sabahattin gibi ilk sosyologlarımızın aynı zamanda İttihat ve Terakki ve Adem-i Merkeziyet gibi iki siyasal kuruluşun öncüleri arasında yer alması, bu açıdan tesadüfi bir olay değildir. Tabii olarak Sosyoloji uzun yıllar siyasetle iç-içe yürümüş ve sonuçla bilimsel kimliğini çeşitli siyasal eğilimlere araç yapmıştır. Nitekim ülkemizdeki bir çok sosyolog, ciddi politik sorunlar yaşamıştır. Türk toplumunun yeni sorunlarla ve imkânlarla yüzleştiği günümüz dünyasında, yeni Sosyolojik yaklaşımlara ihtiyaç duyulacağı muhakkaktır. Ancak, bu arayışların gerçekleşebilmesi için önce Sosyoloji geleneğimizi tanımak ve çeşitli eleştirilere tabi tutmak durumundayız. Her şeyden önce Sosyolojik geleneğimizde var olduğunu düşündüğümüz eleştirel yaklaşımları tanımamız gerekir. Böylece, dünya genelinde süren modern Sosyolojik bakışın eleştirisine, ülkemizdeki sosyologlar tarafından yapılan katkıları da eklemiş oluruz.

Burada, üzerinde durmayı düşündüğümüz sosyal bilimcilerimiz ve fikir adamımız Nurettin Topçu'dur. Onun Sosyolojiyle ilgili yaptığı eleştirileri göstermek istiyoruz. Şüphesiz Nurettin Topçu, uğraş olarak Sosyolojiden çok felsefeyle yakından ilgilenen biridir. Hatta bundan da öte, kendisini Türk toplum sorunlarına adanmış bir fikriyat adamıdır. Kendi deyimiyle o, Katolik filozof Maurice Blondel'in temsil ettiği, "harekelimizde gizlenen iradenin, fertten başlayarak aile, cemiyet ve insanlık basamaklarından geçtikten sonra bizi sonsuzluğa doğru götürdüğünü açıklayan hareket (action) felsefesi"nin⁴ etkisindedir. Topçu, "anti-materyalist, mistik, metafizik felsefi ve milliyetçi, İslam sosyalizmi"⁵ gibi yaklaşımlarıyla da Türk düşünce hayatında önemli bir yere sahiptir. Düşüncelerini Hareket dergisi bağlamında sistemleştirerek, Türk entelektüel kamuoyuna sunmuştur.

Bir düşünce adamı kimliğiyle beraber, onun Sosyolojiyle ilgili olduğunu gösteren önemli yönleri bulunmaktadır. Örneğin, liselerde Sosyoloji derslerini okutması ve Sosyoloji adıyla ders kitabı yazmış olması Sosyolojiyle yakından ilgilendiğini göstermektedir.

Bundan dolayı, onun Sosyoloji konusunda yaptığı eleştirilerinin belli bir reel alt yapısı vardır. Bu eleştiriler, Türk Sosyoloji geleneğinin yeniden oluşturulması açısından sosyologlarımız için önemli yeni ipuçlarıdır. Türk

⁴ Topçu, N., Felsefe, Milli Eğitim Yayınları, İstanbul, 1952, s.16

⁵ Kaçmazoğlu, H.B., Türk Sosyoloji Tarihi, İstanbul, 1999, s.265

Sosyolojisinin hakim çizgisi Durkheimci ve Marksist yaklaşımların kaba pozitivismine dayandığı için, Nurettin Topçu gibi bir sosyal bilimcimizin Sosyoloji alanında ileri sürdüğü yaklaşımların görülmesini engellemiştir. Bununla beraber, aydın kimliğinin çok belirleyici olması nedeniyle Sosyoloji ile ilgili görüşlerinin çok fazla dikkate alınmadığı da söylenebilir.

TOPLUMSALLIĞIN BASKIYA DÖNÜŞÜMÜ

Topçu'ya göre Durkheim Sosyolojisinde toplum, her bakımdan bireyin üzerinde etkili olan bir alandır. Buna karşın, bireyin toplum üzerinde etkili olabileceği kabul edilmiyor. Sosyal olayların meydana gelmesinde, bireyin bütün etkinlikleri inkâr ediliyor. Şüphesiz bu yaklaşım biçimi, sınırları aşırıya varan bir düşüncedir. Çünkü böyle bir düşünceyle "dehayı, devrimleri ve ferdi ruhun isyanından" doğan tüm "kurtarıcı hareketleri", inkâr etmek kaçınılmaz hale gelir⁶. Topçu, bireyi toplum önünde pasif bir varlık olarak tanımlamayı reddettiği gibi, bireysel iradenin önemini de öne çıkarır. Bireyin toplum içinde eriyip gitmediğini, tam tersine toplumun insan doğasında saklı kaldığını söyler. Bu ise bireyin toplumsal özne karşısında bağımsız kalması demektir. Hatta Sosyolojik yaklaşımın tersine bireyin toplumsal alan karşısında belirleyici bir konuma geçmesidir: Şahsi bağımsızlık, asla toplumdaki kopma anlamına gelmez. Bu, ferdin git gide karmaşık hale gelen bir toplum yapısı üzerindeki etkisine işaret eder. Gerçekte, ferdin sosyal yapının parçasını teşkil etmesinden ziyade, toplum ferdin parçasını meydana getirir.

"Bu anlamda, bizim toplumda olmamızdan çok, o bizim her birimizin içinde bulunmaktadır"⁷. Bireyin toplum içinde topluma bağımlı bir parça olarak tanımlanamayacağı düşüncesi, toplumun bireysel iradeyi yok etmeye bir baskı sürecine dönüşme gerçeğini ortadan kaldırmaz. Bunun bilincinde olan Topçu, toplumun doğal durumuyla, ferdi kendi dayanışma sistemine sokmak için onu iki kere tehdit etliğini ve dışına çıkmak isteyen bireye karşı silahlandığını söyler⁸. Bu nedenle Topçu'nun yaklaşımına göre toplumsal ilişkilerin karmaşıklık derecesi aralıkça sosyal bütünleşmeyi sağlamaya yönelik süreçler, bireylerin davranışları üzerinde geniş bir hegemonya

⁶ Topçu, N., İsyah-Ahlakı, Dergah Yayınları, 1995, İstanbul, 1995, s.78

⁷ A.g.e, s. 74

⁸ A.g.e, s.74

meydana getirirler. Bireyin toplum içindeki fonksiyonlarının artışı oranında, bilinci dışında gelişen iradelerin de baskısı artar. Başka bir ifadeyle, toplumsal gelişmelerle beraber toplumun bireyler üzerindeki hegemonyanın da geliştiğini söyleyerek, toplumsallığın yol açtığı baskıcı Sosyolojik doğayı eleştirir:

"Bizim görüşümüze göre, sosyal işleyişin git gide artan karmaşıklığına paralel olarak gerçekleştirilen birlik ve bütünlük, fert üzerinde giderek ağırlaşan bir baskı oluşturur. Ferdin gruba karşı vazifeleri karmaşıklıkla orantılı olarak artar. Bu günkü toplumlarda her fert hemen hemen topluluğa tabidir. Bu baskı altında, fert hürriyeti ciddi bir şekilde tehdit altında bulunmaktadır. Bu baskı Durkheim'in zannettiği gibi "ferdin, kendi fonksiyonu ile ahenk içinde bulunmasından" değil, onun fonksiyonunun belli bir ölçüde kendi idaresi dışında bir irade tarafından tayin edilmiş olmasından kaynaklanmaktadır"⁹.

Görüldüğü gibi Topçu, toplumsal iradenin doğurduğu baskıyı birey için doğal bir süreç olarak değerlendirmeyi eleştirmektedir. Hatta bireyin özgür iradesi karşısında, toplumsallık baskısını ciddi bir tehdit olarak algılamaktadır.

Toplumsallığın bireyin bilincini kuşatarak, etkili bir baskı biçimine dönüşmesi, çeşitli dayanışma ilişkileri içinde gerçekleşebilir. Çünkü toplumsallığın ruhu, insanların dayanışma düşünceleri içinde tezahür eder. Bu dayanışma sistemleri içindeki toplumsal baskının, bireyi uysallığa yönelttiği görülecektir. Sosyoloji mektebi de Topçu'ya göre uysallık söyleminin yaratıcısı olarak işlev görerek, meşrulaştırıcı bir rol üstlenecektir. O halde öncelikle Topçu'nun dayanışma olgusu ile ilgili olarak ileri sürdüğü düşüncelerini açıkladıktan sonra, bu dayanışma biçiminin uysallaştırıcı bir Sosyoloji yaklaşımına nasıl bir temel hazırladığını anlatan görüşlerine geçelim.

SOSYOLOJİ MEKTEBİNİN UYSALLIĞI

Nurettin Topçu, cemaatçi bir toplum yapısını savunmasına rağmen, yine de bireysel iradeyi çeşitli baskı biçimleriyle yönlendiren dayanışma biçimini

---

⁹ A.g.e, s.75-76

eleştirir. Ancak öncelikle dayanışmayı iki aşamalı bir süreç olarak tanımlar. Birinci aşamadaki dayanışmanın insanı pasif, uysal ve boyun eğici bir ilişkiler sistemine soktuğunu söyler. Bu dayanışma düzeyinin, insanın temel hayati faaliyetlerini sürdürebilmek için başkalarına duyulan ihtiyaçlar üzerine kurulu olduğunu belirtir. Halbuki ikinci aşamada ortaya çıkan dayanışma biçimi ise başkalarıyla yeni güçler meydana getirebilmek üzere özgür katılımlarla gerçekleştiğini vurgular¹⁰. Bourgeois'in toplumsal dayanışmayı, Öncelikle vazife açısından incelediğini ve vazifeyi yerine getirme pahasına her türlü özgürlüğü ortadan kaldırdığını belirten Topçu, bu tür bir dayanışma biçiminin kötülük olduğunu ileri sürer. Ona göre birey, burada iki kez esirlik statüsüne girmiştir. Durkheim ise iş bölümü biriminde ortaya çıktığını söylediği dayanışmaya çok geniş bir fonksiyonel alan tanır. Durkheim'e göre önce "mekanik" biçimde orta çıkan dayanılma, toplumsal gelişmeyle beraber yerini "organik" dayanışmaya bırakmıştır¹¹. Topçu'ya göre bireylerin içinde yaşamak amacı; haklarını devrettikleri söylenen topluluk, aslında gerçek hayatta mevcut değildir. İnsanların ortak ilkeler üzerinde uzlaşarak bir arada yaşadıklarına dair ileri sürülen "toplum sözleşmesi" yaklaşımı sadece bir tasavvurdur:

"Muhakkak ki sözleşme, asla halkı meydana getiren fertler tarafından yapılmış değildir. Bu daha ziyade onlara teklif edilmiş bulunmaktadır. Fertler dayanışma içerisinde yaşamak için ister istemez buna boyun eğerler. Yani, fertlerin kendi haklarını devrettikleri topluluk, aslında mevcut değildir. *Sosyal sözleşme fikri bir tasavvurdur*"¹². Yine ona göre Sosyoloji, dayanışma konusunu pozitivist bir bakışın etkisiyle olgusalılık temelinde ele alarak metafiziksel boyutlarını ihmal etmektedir. Bu da dayanışmacı hareketin dışlanması anlamına gelmektedir:

"Sosyoloji ilmi, dayanışmayı ferdin boyun eğmek zorunda kaldığı bir gerçeklik olarak mütalaa etmek suretiyle, sadece bir olgu dayanışmasını kabul etmektedir. Böylece o, dayanışmaya vücut veren ve eseri esas kısmını teşkil eden dayanışmacı hareketli onun incelenmesini ihmal etmektedir"¹³. Şüphesiz Topçu'nun cemaatçi toplum yaklaşımının da dayanışmacı bir ilişki olduğu

¹⁰ A.g.e, s.72

¹¹ A.g.e, s.72

¹² A.g.e, s.81

¹³ A.g.e, s.71

ortadadır. Ancak "dayanışmacı hareket" olarak tanımladığı bu ilişkiler bütününde idealist felsefenin derin bir etkisi vardır. Bu etki, Sosyolojinin pozitivist dayanışma yaklaşımını aşarak ferdi, ruhi ve dini anlamlar içermektedir.

Toplumsal dayanışma, olgusal bir süreçle işlediği müddetçe, Topçu'ya göre bireyleri uysal bir davranış biçimine sürükleyerek iradelerini sakatlamaktadır. Çünkü doğal bir toplumsal ortamda, birey kendi başına kalmaktan korkarak topluluğa sığınır. Topluluğun dayanışma ruhundan etkilenerek dinden geçer ve insanların birbiriyle olan etkileşiminden doğan güçten aldığı kuvvetle kendini güçlü hisseder¹⁴

Topçu, genelde toplumsal iradeyi, özelde Sosyoloji bilimini bir uysallık alam olarak görür. Hareket, "isyan" ve irade davasını savunurken, toplum hayranlarını eleştirerek "Sosyoloji mektebinin uysallık vaazlarının" bunlara tatlı geldiğini söyler. Halbuki ona göre yaşayan toplum, hareketlerimizin eseridir. Hareketlerimizle onu geçerek daha üstün bir nizama yükselmek istiyoruz. Kendimizi aşmanın; Allaha doğru yolculuğun durduğu yerde, varlığımız kendi kendine yönelerek asalaklaşır. İrade hareketiyle sonsuzluğa giden yolculuğumuzu, "cemiyet dairesinin *yaratıcılıktan mahrum* ve *karanlık sınırları*" engeller. Zaten halkı siyasetten kurtarmak isteyen kahramanlar, her dönemde cemaat tarafından darağacına gönderildi¹⁵

TOPLUM HAKİKAT DEĞİL

"İrade davası"nı savunan bir entelektüelimizin modern Sosyolojinin geliştirdiği toplum imgesine karşı, oldukça eleştirel bir tutum içinde olacağı aşikâr bir durumdur. Çünkü modern toplum imgesinde, hakikatin ölçüsü toplumun kendisidir. Bu nedenle, hayatımıza ilişkin dini, politik ya da ekonomik alanların tümü, ancak Sosyolojik bakıştaki toplum hakikatiyle açıklanabilirler. Toplum, her şeyin dışında ve üstünde mutlak bir tanımlama ölçüsü olarak kabul edilir.

---

¹⁴ Topçu, N., İradenin Davası, Devlet ve Demokrasi, Dergah Yayınları, İstanbul, 1998, s.27

¹⁵ A.g.e, s.70-71

Oysa Topçu'ya göre toplum; otorite, korku, örf ve adet gibi kuvvetleriyle iradeyi zorlar. Ona baskı yapar¹⁶. Yine toplum için, "zımnî de olsa bir mukaveleye dayandığı, fertlerin topluluğa söz vermek suretiyle bir arada yaşadıkları fikri, gerçeği olmayan zihni tasavvurdur"¹⁷ diyerek, Sosyolojinin toplum kavramını zihinsel bir icat olarak tanımlayıp olumsuzlar. Sosyolojik bakışı bir hakikat olarak tasarlayıp rehber edinmeği ise iradi bir kudretsizlik olarak görür. Cemiyetçiliğin, bireyi sosyal çevredeki çokluklardan ayırarak onu güçsüzeştirdiği ve şahsiyet kurmaktan aciz kıldığını söyler¹⁸. Ayrıca eşitliği gerçekleştirme iddiasında bulunan komünizmi ve devletçiliği, bireysel iradeyi ortadan kaldırmaya yönelik birer toplum akımı olarak vurgular. 1952 yılında liselerde okutulmak üzere yazdığı *Felsefe* adlı ders kitabında "cemiyetçilik" eleştirisini yaparken; Sosyolojinin Durkheim tarafından ileri sürülen "toplumsal bilinç" kavramının eleştirisini yaparak, bireyden bağımsız nesnel bir toplum bilincinin olmadığını ileri sürer: "Sosyoloji kuramı, toplumsal bir bilincin varlığını kabul etmektedir. Toplumsal bilinç nedir? Cemiyet halinde yaşayan fertlerin bilinci değil midir? Durkheim, ferdi ruhlardan ayrı olarak cemiyetin ruhu vardır, diyerek metafizik yapmış oluyor. Fertlerinkinden başka olan bu cemiyet ruhu hakkında doğrudan doğruya bilgi edinmemiz imkansızdır..."¹⁹.

Bu görüşleriyle Topçu, toplum bilinciyle ilgili nesnel bir bilginin elde edilemeyeceğini düşünmektedir. Yine, pozitivist bir Sosyolojik yaklaşımın paradoksal bir şekilde metafiziksel bir tutuma yöneldiğini iddia etmektedir. Zaten modern Sosyolojinin toplum kavramının zihinsel bir icat olduğunu söyleyerek, Sosyolojinin toplum söylemini büyük ölçüde olumsuz bir anlama dönüştürür. Bu çerçevede hakikatin ölçüsü olarak "herkes" denilen toplumun ölçü alınamayacağını şu görüşleriyle vurgular: "Bir fikrin bütün bir cemiyet, halta bir devirde bütün insanlık tarafından hakikat diye kabul edilmiş olması, onun hakikat olması için yeter mi? Yanlış bir fikir de herkes tarafından uzun zaman hakikat diye kabul edilebilir. Nitekim, güneşin dünya etrafında döndüğü fikrini, Kopernik gelinceye kadar herkes hakikat diye tanıdı"²⁰.

¹⁶ A.g.e, s.44

¹⁷ Topçu, N., *Ahlak Nizamı*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1997, s.92

¹⁸ A.g.e, s.98

¹⁹ Topçu, *Felsefe*, s.51

²⁰ A.g.e, s.51

Oysa Durkheim'in temsil etliği pozitivist Sosyoloji yaklaşımında toplum, bütün etkinliklerimizin belirleyicisidir. Her şeyin kendisiyle tanımlanabileceği bir hakikattir. Nurettin Topçu, toplumun böyle bir nesnel mutlaklık olarak ileri sürülüp bireyin bu mutlak nesnellik önünde öznesizleştirilmesini, "toplumu Allahlaştırma" diye görüp şöyle eleştirmektedir: "Realizmi cemiyet çerçevesi içinde yine Yahudiler tanımladılar. Durkheim içtimai akılcılığı içinde, hislerle irade gibi insan ruhunun asıl özlü unsurlarını inkar ettikten sonra akılı da içtimai zaruretlerin bir neticesi olarak kabul etmekle, ferdi ruhu bütünüyle ortadan kaldırıp onun yerine kendi Allahlaştırdığı cemiyeti koymak suretiyle fert için her türlü ideal imkanım ortadan kaldırdı" ²¹.

Topçu, pozitivist Sosyolojik bakışın tekil yaklaşım biçimini de eleştirir. Toplumsal olayların meydana gelişini çeşitli faktörlerin eşliğinde, çoğulcu bir anlayışla yorumlar. Bu konuda klasik Sosyoloji okulunun insanların ilk hayatlarıyla ilgili yaptığı açıklamaları yetersiz bulur. Ona göre Sosyoloji mektebi, insanların ilk yaşam dönemlerinden itibaren toplu halde yaşadıklarını savunur ve bu söylemini Avustralya yerlilerinin araştırılmasıyla elde edilen bulgularla pekiştirir. Halbuki insanların toplu halde yaşamalarının toplumsallık içgüdüsünden ayrı, daha değişik etkileri vardır. Bunlar da fizyolojik alanın uyarımları, coğrafi şartlar, ihtiyaçları giderme biçimi, düşmanlara karşı koyma ve dini ayinleri birlikte yaşama gibi süreçlerdir ²².

ZİYA GÖKALP ELEŞTİRİSİ

Ülkemizde Sosyoloji biliminin ilk kurucularından biri olan Ziya Gökalp, modern Sosyolojinin Türk toplum sorunlarına genellemesi açısından önemli bir sosyologdur. Ayrıca Sosyolojiyi, Durkheimci pozitivist kimliğiyle resmi ideolojinin söylemi haline getiren biri olarak Türk Sosyoloji çevrelerinde uzun süre tartışılmaz bir otorite olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle Topçu'nun onunla ilgili yaptığı eleştiriler önemlidir. Ona göre, Ziya Gökalp, Yahudi bir düşünür olan Durkheim'den etkilenmişti. Durkheim'in fikirlerini bize aktarmaya çalışmıştı. Bu fikirlerle felsefemiz (dünya görüşümüz) yapılamazdı. Çünkü aktardığı bu düşüncelerde "ne imanımız, ne

²¹ Topçu, İradenin..., s.21

²² Topçu, Sosyoloji, s.10

ahlakımız ne de mukadderatımızın tohumları vardı"²³. Topçu, Ziya Gökalp'in Durkheim'in ferdin iradesini dışlayan ve insanı uysallığa iten "içtimai ödev ahlakını" benimsediği düşüncesindeydi. Ona göre Gökalp, bu tutumuyla sosyal ödevleri kutsallaştırarak, bu ödevlerin asla eleştirilmeyeceğini, "gözlemi kaparım, vazifemi yaparım" ifadesiyle ortaya koyar²⁴. Sonuçta Gökalp, Yahudi ahlakından etkilenecek maceracı ve ütopyik bir söylemin peşinde koşmuştur. Ferdi iradeyi, toplumsal gerçeklikler önünde pasif kullara dönüştüren bir ahlaka yönelmiştir:

"Bu Yahudi ahlakından ilhamı alarak içtimai realiteye boyun eğmeyi ahlak ideali haline getiren Ziya Gökalp, son nesillerimizin ideal yaratmaktan aciz, bitkin ruhunun mahsullerinden sayılır. Onun ideal yaptığı Turan ideali de, kalbimizle kafamızdan kuvvet dileyen, ferde fedakarlıklar teklif eden gerçek meseleler bulunmadığı için, çocuk rüyası halinde zihinlere sunulmuş sade muhayyile macerası halinde kalmış bir davadır"²⁵.

Sonuç

Nurettin Topçu, cemaatçi bir toplum düşüncesini savunmasına rağmen Sosyolojik yaklaşımı eleştirmesi, ilk bakışta çelişik bir tutum olarak gözükmektedir. Oysa onun cemaatçi yaklaşımında ferdin özgürlüğü, idealizmi ve hareketi önemli bir yere sahiptir. Diğer görüşlerine baktığımız zaman, düşünme biçiminde materyalizmi eleştiren fikirler kadar pozitivizmi eleştiren fikirler de önemlidir. Sosyologlarımızın modern Batı toplum modelini Türkiye'ye uyarlama gayretlerine rağmen, Topçu Batının her şeyiyle hesaplaşmıştır. Toplum biçimimizin farklılığını görerek, sosyologlarımızın tutumunu eleştirmiştir. Aslında Sosyolojiye yönelttiği eleştirilerin temelinde de bu vardır.

Topçu'nun Sosyolojik eleştirileri genel olarak iki alanda yoğunlaşmaktadır.

- a. Birey-toplum ilişkisi
- b. Durkheim'in pozitivist Sosyoloji görüşleri

²³ Topçu, N., Yarınki Türkiye, Dergah Yayınları, İstanbul, 1978, s.74

²⁴ Topçu, Sosyoloji, Milli eğitim-Yayımları, İstanbul, 1971, s.95-96

²⁵ Topçu, Iradenin..., s.21

Birinci alanda toplum olgusunun modern dönemde baskıcı bir iradeye dönüşmesiyle, ferdi iradenin özgürleşme sürecini yok ettiği üzerinde durur. Bu yaklaşım, kendini "irade davasına" adanmış bir şahsiyetin entelektüel tepkisidir. Ayrıca tasavvufi düşünceyi "estetik bir imanın" yolu olarak gören fikir adamının, "insan-ı kâmil" teziyle bireyi toplumdan daha öne çıkaracağı da ortadadır. Aslında Topçu, modernleşmeyle beraber ülkemizde yaşanan kimlik bunalımını güçlü bir idealist birey iradesiyle aşabileceğine inanmaktadır. Bu nedenle toplum karşısında bireyin özgür iradesinin önemini ileri sürmektedir. Pozitivist Sosyolojinin toplumu mutlaklaştıran ve bireyi hiçleştiren yaklaşımlarını reddeder.

Üzerinde durulan ikinci alanın Durkheim Sosyolojisinin kaba pozitivismi olduğunu belirtmiştik. Gerçekten de Durkheim'in görüşleri ülkemizde tartışılmaz bir Sosyoloji yaklaşımı olarak kabul görmüştür. Durkheim kimi Türk sosyologlarımızın "piri" olmuştur. Görüşleri "nasslaştırılmıştır". Toplumun tasavvuru, batı aydınlanma geleneğinin seküler, pozitivist, evrimci ve ulusalcı yaklaşımlarından etkilenmiştir. Aslında Topçu'nün Sosyoloji mektebi dediği yaklaşım, bütünüyle Durkheim Sosyolojisiyle eş görüşlerdir. Topçu, bu Sosyolojik yaklaşımın toplum anlayışını bireye özgürlük alanı tanımayan ve "toplumu Allahlaştıran" sığ bir düşünce olarak değerlendirdiği için eleştirmektedir Modern dönemde birey ve toplum arasında yaşanan gerginliği; Sosyoloji, topluma üstünlük tanıyarak aşmaya çalışmaktadır. Oysa Topçu, bireyi öne çıkaran bir tavır sergilemektedir. Kuşkusuz birey, aydınlanma tasavvurunun birey tahayyülünden oldukça farklıdır: Cemaatçi dayanışmaya kendi iradesiyle katılarak özgürce varolan bir birey.